

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма	
Владан Јовановић	
<i>О називу једног вируса</i>	1
Марина Љ. Спасојевић	
<i>Час, сајт и забрана кретања: о полицајском часу или сајту</i>	5
Преиспитивања	
Душка Кликовац	
<i>Може ли Јовановић мењати Милошевића? (О глаголу мењати и другим глаголима из исте творбене породице)</i>	13
Осветљавања	
Марија С. Бинђић	
<i>Дуван – шурцизам са српским држављанством</i>	30
Предлози	
Душко Витас	
<i>Знаци или карактери?</i>	35
Пратимо новости	
Јована Љ. Димитријевић	
<i>О важном зборнику српске традиције</i> .	41
Мали савети	46
<i>Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика</i>	48
<i>Повеље Матице српске за неовање српске језичке културе</i>	53
Писци о језику	69

ПРАТИМО НОВОСТИ

Јована Љ. Димиријевић

О ВАЖНОМ ЗБОРНИКУ СРПСКЕ ТРАДИЦИЈЕ

(Од *вештице до свеице*: жена у њовору и народној култури:
тематски зборник; Филозофски факултет Универзитета у Нишу,
Удружење истраживача *Haemimontana*, Ниш, 2019;
ур. Недељко Богдановић, 232 стр. + илустрације)

У предговору зборника (стр. 5–9) *Од вештице до свеице* поднаслова *Жена у њовору и народној култури* уредник Недељко Богдановић предочава циљ са којим је писан и његову сврсисходност, истичући да помоћу лексике и фразеологије зборник тумачи сазнања и схватања о жени у породици и социјалној заједници на старопланинском подручју источне Србије (стр. 5). Зборник чине три дела, први под називом *Жена старопланинска* (стр. 10–134) рађен је у склопу пројекта Хемимонтане, који се бави истраживањем природних, историјских и културних вредности Старе планине и објављивањем добијених резултата истраживања. Његов редактор је Мирјана Илић; други део *Преља и кугеља* (стр. 135–192) приредио је Срето Танасић, док је Татјана Трајковић редактор трећег дела зборника названог *Жена и жарџон* (стр. 193–210). Крај зборника чине поговори приређивача и рецензената (стр. 211–228) Мирјане Илић *Зборник о жени (културолошки аспект)* (стр. 212–216), Срете Танасића *Уз њреслицу се исјредао живоји* (стр. 217–220), Драгана Лиличића *Жена и жарџон* (стр. 221–223) и Зорана Димића *Из рецензије* (стр. 224–228).

На самом крају дати су белешка о ауторима (стр. 229–230) и садржај зборника (стр. 231–232).

Први део насловљен *Жена сѿаройланинска* отвара истоимени рад Недељка Богдановића (стр. 10–33) у чијем првом поглављу *Жена у роду...* аутор представља лексичку која именује место жене према сродничком односу – као што и сам аутор пише „то место, имплицитно, по традицији одређује и њен положај у породици и фамилији“ (стр. 10), након чега даје списак терминологије сродства, основни облик и све акцентоване варијанте, истичући значајне културолошке моменте: „патријархални морал ограничава испољавање интимности у друштву, па су хипокористици скоро недопустиви изван брачне комуникације“ (стр. 14). Друго поглавље ... *у дому, кућевним ѿсловима и обичајима* настало је након разговора са мештанкама Старе планине, при чему је прикупљена драгоцену грађа, и треће поглавље ... *у народу* где су помоћу два питања „какву жену (у селу, код вас) људи (не) воле“ добијени разноврсни одговори: *која ѿрави свацу, која се ѿлеми, која измицља којено није било (...)*; док су неки од забележених одговора на прво питање били: *добра жена свакому ѿмојне, која сѿијине и дом и на њиву, добра је ако ју свекрва ѿвали* и др. На самом крају Недељко Богдановић је приредио белешку Павла Ивића о пословицама и поређењима Драгољуба Златковића у којој су записи о девојкама, тј. женама. У наредном раду *Убава ѿа још улейшана* (стр. 34–40) Борислав Првуловић је следећи упитник за испитивање естетских схватања народа проф. др Недељка Богдановића и испитујући информаторе у селима Селачка Река и Штитарац књажевачког краја дошао до занимљивих одговора о женској лепоти. Неки од идеала женске лепоте били су црна коса и црне очи, док је нелепа жена изгрбављена, накривљена на једну страну са великим и развученим уснама. У раду *Творба именица женскоја рода изведених од облика за мушки род* (стр. 41–56) Ана Савић Грујић проблематизује творбено маркирање именица којима се означавају женска лица у говорима сврљишког краја. У фондусу података прикупљених за потребе израде докторске дисертације *Анѿројоѿрафска лексика у ѿворима сврљишкој краја* ауторка је издвојила творенице настале моционом творбом од корелатива мушког рода и закључила да су у говорима сврљишког краја у творби назива женских бића заступљене и интегрална и суплетивна моција, с тим да је чак седамдесет одсто речи настало суплетивном моцијом. Потврдила је постојање суфикса: -а (бељузана), -ица (уњкавица), -ка (чекеранка), -ла (мутла), -ојла (врцојла) и -на (клемна), а као најпродуктивнији суфикс издвојио се суфикс -ка који твори више од половине назива за женска бића, док је други по продуктивности суфикс -на. Занимљиво је да суфикс -ица, иако најпродуктивнији суфикс у књижевном језику, у сврљишком крају твори само десет назива. У наредном раду *Пасѿирица* (стр. 57–69) Мирјане

Илић видимо идеал лепоте према схватањима становника планинских крајева Старе планине – млада жена, особа на прелазу из узраста девојчице у девојаштво, тзв. чобаница, чобанка: лепа, весела, бистра, вредна и знатижељна. У раду се дају и песме сврљишког краја које је забележио Радослав Раденковић „Појала Мара овчарка“ и још неколико забележених песама о пастирицама, где видимо да је пастирица, као што је ауторка и написала, „оно што је најчистије и најлепше из природе, оне слике због којих и волимо пробуђену природу.“ Циљ рада био је и испратити стилске трансформације песме о „девојци за стадом“. О означавању „невесте“ као непознате/неупознате, а не само значења нове (у кућном дому, породичној заједници) у елементима обичајне праксе који се за њу везују пише Недељко Богдановић у раду *Невеста – нова и/или неизнана* (стр. 69–75). Следећи је рад Данијеле Поповић Николић *Атрибути невесте и младожење у свадбеним песмама сврљишког краја* (стр. 76–83) у којем се, са жељом да настави истраживања приређивача збирке *Бела лоза* проф. др Недељка Богдановића, ауторка бави свадбеним песмама забележеним у Сврљигу и околини издвајајући облике атрибута којима се именује главни актер свадбеног чина. У седмом раду *Жена у думи или: Дума о жени* (стр. 84–93) Драган Лилић пише о књизи Драгољуба Златковића, која је структурирана тако да поред поетских записа доноси и списак непознатих речи. Дума значи „мисао, размишљање, причу, говор, став, реч“ и преко лексике и фразеологије пружа нам сазнања о животу људи на простору пиротског дела Старе планине. Драган Лилић пише о слици жене и њеном положају у традиционалној култури представљеној унутар ове књиге. Именовање жена остварено је најчешће само именом или хипокористиком. Један од доприноса српској култури сагледан кроз призму *думе* управо је чињеница да нека од имена данас уопште нису део ономастикона старопланинског краја (нпр. Кадивка, Бонка, Минка, Јаглика), надимци су ретки, док су андроними (имена по мужу, оцу) веома заступљени (нпр. Јованка Станчина, Добра Крапина), често је и именовање путем апелатива, најчешће пејоративно обојено, при чему жена може бити означена као чума, ћувало или вештица. На овај рад наслања се рад проф. др Недељка Богдановића *Роди јодино!* (стр. 94–96) који казује о породилској лексичици и о рађању у сврљишком крају. Рад преминулог професора светске књижевности Филолошког факултета у Београду Владете Кошутића *Драгуљи из Славкиној ћергана* (стр. 97–114) један је од записа из потпланинског села Буцака, који је најављен у *Лейојису Мајнице српске* – наратив Славке Јеремић која је са професором Кошутићем разговарала о себи, својима и животу овог краја и у овом крају. Последњи рад овог дела зборника *Жене о себи и животи* (*Транскрипцији*) (стр. 115–134) потписују Николета Аранђеловић, Наталија Пејчев и Данијела Поповић Николић. У њему је дат транскрипт разговора вођених

током теренских истраживања у оквиру пројекта „Чувари нематеријалне баштине тимочких говора“, под руководством др Биљане Сикимић. Обе информаторке, и Вера Марковић (рођена 1928) из села Гушевца и Ранка Ранђеловић (рођена 1940) из села Луково, припадају тимочко-лужничком типу призренско-тимочког дијалекта и говориле су о свадби и свадбеним обичајима, крсној слави, веровањима, животу и раду у овом делу Србије.

Други део зборника под називом *Преља и кудеља* отвара рад Недељка Богдановића *Пресџи – ѿреља и кудеља – ѿредиво* (стр. 136–146), који за циљ поставља приказ лексике предења, веома важне традиције старопланинског краја. Уз богату лексику предења (*кудељица, вурка, бисаје, зобница, кудеља, маало, врејено, чекрк* и друге) аутор даје и етнографске податке важне за предење, као што је податак о обмотавању ногу и руку умрлих концем од црвене пређе која се пред спуштање у гроб одвезује, а конач баца. Магијска моћ предмета јака је и изразито негативна, и након овог поступка може се користити са циљем да се напаости другима. Поред овог записа, постоје и записи о употреби црвеног конца за ушивање младожењиног барјака, што отвара даља истраживања о употреби црвеног конца у старопланинским крајевима, али и широм Србије. Рад Срете Танасића *Преслица* (стр. 147–159) говори о улози и месту преслице у српској народној и ауторској поезији закључујући да преслица и посао који се помоћу ње обавља у нашој култури заузимају важно место на две супротстављене стране, с једне стране преслица и преља уживају узвишено место у концепту српске породице, о чему нам сведоче и стихови песме *Предрај и Ненад*, као и лексеме *злајна, деверска*, па и *ѿресличница ѿуна бисера*, док с друге стране спомињање преслице, кудеље и предења за циљ има да унизи, повреди мушкарца и његово јунаштво. Аутор закључује да је ова лексема, иако не свакодневно спомињана, и даље део активног речника. Овом делу зборника припадају и радови Зорице Басарић *Изрезбарена ѿрича* (стр. 160–166), која пише о преслици чуваној у завичајној збирци Музеја у Сврљигу коју је *на зор* 1913. године израдио Тимотија у својим мучним, силним и тешким ратним тренуцима, одвојен од куће и породице. На овај рад наслањају се радови Славише Миливојевића *Преслице завичајне збирке у Сврљиу* (стр. 167–179) и Љубише Рајковића *Моѿиви живоиѿа и смрѿи на ѿимочким ѿреслицама* (стр. 180–192). Сви радови овог дела зборника, сваки из свог угла, значајан су допринос једином кућном предмету који је био само женски, никако мушки.

Трећи део зборника под називом *Жена и жарѿон* чини рад *Жена у жарѿону јужне ѿрује* (стр. 194–209) Тајјане Трајковић, у којем нам даје преглед жаргонизама који се односе на именовање жене на југу Србије. Приложена грађа ексцерпирана је из *Речника жарѿонизама јужне ѿрује* Јордане Мар-

ковић и Татјане Трајковић који је у рукопису, а ексцерпирана лексика разврстана је према семантичким пољима.

Сакупљени подаци са подручја „које је одавно демографски девастирано, и чије се духовне вредности неповратно губе са сваким пресељењем сада већ ретких житеља старопланинских села са овог света, оних који су стварали једну (усмену) културу која сада пред нашим очима, и без наше помоћи – нестаје“ (стр. 8) драгоцени су и подстицајно делују и на истраживаче осталих крајева Србије да се уједине и запишу, опишу и сачувају језичко и културолошко богатство наше традиције. Ризница застареле лексике, архаичних израза и непостојећи обрасци именовања, као и лингвокултуролошки подаци о жени старопланинки овај зборник чини благом старопланинског краја, али и српске културе у целини. Након књига *Говор и језик Сїаройланинаца*, *Подмиџорски јеловник*, *Пасїирски именовслов*, светлост дана угледао је и зборник *Од вешїице до свеїице* који је успео да од заборава и патине отргне део грађе о облицима народног живљења, језику, обичајима и култури, с посебним освртом на жену старопланинку.

Јована Љ. Димитријевић
Институт за српски језик САНУ
jovana.dimitrijevic@isj.sanu.ac.rs

